

(PLECS)

D'HISTÒRIA LOCAL

135

Directors: Ramon Arnabat,
Josep Santesmases
Compaginació: Natàlia Báscones
Disseny: Canseixanta
Tria de novetats: Pineda Vaquer
ISSN 1130-5150

CONTINGUTS

EDITORIAL: 350 anys després...	1
TEMES 1: Una visió nord-catalana...	2
TEMES 2: El tractat dels Pirineus...	5
TEMES 3: Identitats nacionals...	8
PATRIMONI: Un gran nord cultural...	11
RESSENYES	12
TRIA DE NOVETATS	14
NOTICIARI	16

ÒSCAR JANÉ. Universitat de Barcelona. Centre d'Estudis Ribargorçans

350 ANYS DESPRÉS DEL TRACTAT DELS PIRINEUS

Ara fa 350 anys del tractat dels Pirineus. Pot sonar estrany, però mai no ha estat tant d'actualitat com ara. I no pas perquè se celebri com es va fer al segle XIX tot marcant la frontera física amb fites al Pirineu, ni tampoc perquè els estats com França i Espanya, amb dictadura o sense, hagin aprofitat per felicitar-se mútuament del seu èxit com a estats nacionals auto-complaents. Ara és a l'ordre del dia perquè Europa exigeix retirar totes les seves fronteres interiors i incita a la cooperació entre espais transfronterers econòmicament i culturalment lògics.

Els inicis de la història europea i de tota història que pugui interessar als seus ciutadans coincideix ara amb la visualització d'imatges. La història és contemporània o no és. Aquesta tendència que es nodreix generació rere generació només fa que consolidar els estats que sostenen la seva realitat sobre una base històrica inamovible. Per a aquests estats i les seves historiografies, les fronteres delimiten estèticament i nacionalment la seva essència, i la història feta així és el millor dels instruments.

La historiografia local és aquella que ha mantingut més viva l'anàlisi de la frontera, la de la seva instauració, les seves conseqüències, les seves lògiques... Com més a prop de la

frontera ens situem més interès es desprèn en els estudis, però també més assimilada ha estat la qüestió malgrat tot. El tractat dels Pirineus no és només la frontera pirinenca. És també un canvi profund de mentalitat en una època determinada, és la transformació en el funcionament d'un país on la segona ciutat més important queda adscrita a un altre territori i que arrossega una teranyina de qüestions diverses fins als

nostres dies. Segurament la història local ha donat més llum als aspectes fronterers i del tractat dels Pirineus que grans treballs estatals o nacionals. Aquest dossier és una mostra sintètica i diversa dels efectes del tractat i de les recepcions tant en l'àmbit de la història com més enllà. La tendència s'observa en què el «fet fronterer» és ara «transfronterer».

Com si es tractés d'un retorn a la unió i la comunicació entre comunitats i col·lectius, la dinàmica de la frontera evoluciona ara al marge dels estats. Tot i que l'a-

parició de la frontera moderna —un concepte realment contemporani— hagi estat vista fins ara com una normalitat, la capacitat dels pobles d'adaptar-se a noves situacions imposades té una triple lectura: l'adaptació de les elits a l'Estat; l'adaptació moral i natural de gairebé tota una comunitat; i la superació activa que, en un moment determinat, pot exercir de nou una resistència per *superar la frontera*. ■

Fita de la frontera internacional número 401 (entre Age i Palau).

Font: Albert Moncusí

temes-1)

JOAN PEYTAVÍ DEIXONA. CREC (Universitat de Perpinyà). Institut d'Estudis Catalans (Barcelona)

UNA VISIÓ NORD-CATALANA DEL TRACTAT DELS PIRINEUS. REFLEXIONS SOBRE LA PERCEPCIÓ I LA SENSACIÓ DE L'EFEMÈRIDE

Una data memorable s'està apropant, i com a catalans, sense nord ni sud, ens hauria de preocupar, de fer reflexionar, sobre el nostre destí col·lectiu que des de llavors no ho és tant. Es tracta de la tan simbòlica data del 350è aniversari del tractat dels Pirineus. Un moment que trobem en poques boques de la vida quotidiana, en pocs escrits dels mitjans de comunicació, fora dels especialistes de la història moderna catalana o de les persones lligades a moviments reivindicatius de tota mena en el marc catalanista, en tot el sentit positiu de la paraula. Potser poca gent gosarà parlar-ne, perquè ja és un fet consumat, paït malament però molt oblidat. Aquell esdeveniment, fundador, major, central, ha tingut un paper inesborrable en la nostra història. És més, ha fet el que som avui en la nostra pluralitat històrica, lingüística o en la nostra identitat que tan difícilment aconseguim definir. Si s'ha de jutjar amb aquell moment el nostre grau d'assumpció, de submissió, de representació del fet o d'integració, doncs ja està, tres-cents cinquanta anys per a molta gent han fet l'efecte que havia de fer quan els plenipotenciaris de l'illa dels Faisans al mig del riu Bidasoa basc van firmar i blindar un acord poc anodí en la llarga perspectiva de la «nació» catalana. En tot cas, aquests tres-cents cinquanta anys hauran segellat tal vegada allò que ni el mateix virrei de Catalunya, duc de Feria, no hauria somiat vint anys abans de 1659 arran de l'afer de la desunió:¹ dividir Catalunya per afeblir-la i sotmetre-la millor.

Avui, qui es preocupa d'aquell tractat que afecta la vida quotidiana de molta gent a quilòmetres de la ratlla de 1659? En un moment en què les fronteres s'esborren, la del tractat dels Pirineus és encara vigent i sensible. És present físicament i mentalment.

Sembla ben palès que el tractat s'ha deixat i encara es deixa en un segon pla de l'inconscient col·lectiu català, com si no calgués recordar allò que fa mal recordar. Si ben poca gent recorda aquell fet «tan antic» és perquè una part important de la nostra civilització desconeix fins els nom i cognoms dels avis. Més important encara, cal considerar amb molta atenció que aquell fet històric puntual, alhora fruit d'un llarg context de decennis anteriors, s'ha oblidat (o s'ha volgut oblidar?) amb força ingenuïtat, com un nen que s'em-

ben els ulls amb les mans. Per disculpar-nos col·lectivament, podem evidenciar que aquests dos arguments han pogut ser perquè molt sovint se'ns ha supeditat a una instrumentalització, que ha pogut desembocar sobre una manipulació dels fets, per tal de poder continuar vivint amb la consciència individual tranquil·la, atès que, de totes maneres, no hi podíem fer res. No cal dir que sobretot va ser per tal de poder-se mirar de fit a fit, amb tota dignitat, amb la nostra consciència col·lectiva. D'alguna manera, millor. No tornarem a fer la història, i aquesta en tots els països i en totes les entitats humanes és pensada, escrita i transmesa per individus, objectivament humans i, doncs, subjectivament intencionals. La història construeix a posta allò que se'n diu ideologia, i aquesta que estic explicant aquí no s'escaparà pas de la regla.

Totes aquestes opinions són evidentment del tot comprensibles i en algun lloc excusables. El món és divers. Com ho hem esdevingut aquells que ens anomenem avui catalans i que som fruit d'aquell tractat. Catalans, francesos, espanyols, castellans, etc., aquella data ens determina obligatòriament, però amb més o menys intensitat, interès o voluntat segons que un s'està a Tortosa, Figueres, Perpinyà o Puigcerdà. Perquè, indefugiblement, poc o molt, allò que vam ser i que som avui irromp com a llarga conseqüència arran d'aquella acta firmada entre potències polítiques a la vegada forasteres i nostrades en un racó del Pirineu entre 1659 i 1660.

Per consegüent, d'una banda i de l'altra, a nivells diversos de la societat, la gent es torna a situar respecte a aquell esdeveniment de mitjan segle XVII: un en fa un ús com a recordatori positiu o negatiu, un ús personal o col·lectiu per reivindicar coses a prop dels qui han oblidat voluntàriament o han jugat amb la interpretació de la història en qualsevol sentit que sigui. D'altra banda, un descuida massa sovint que a la història dels pobles i dels països res no és definitiu, sobretot allò que és una artificialitat. Al món de cada dia, no aquell de la ideologia, el pensament o l'anàlisi històrica, aquesta qualitat coneix empentes, sotracs i sobresalts cada dia, sovint increïbles. Qui manté l'artifici és qui hi té interès i els pobles, segons el grau d'autosatisfacció i de capacitat de

resistència, construeixen, com volen o com poden, els cicles de la història.

En el propòsit d'aquest breu escrit, a tall d'assaig, voldria expressar la meua visió de nord-català de la percepció que tenen els diferents afectats pel tractat siscentista a inicis del segle XXI i d'ençà de tres segles i sobre el comportament que se n'ha seguit.

Entrevista de Lluís XIV i Felip IV a l'Illa dels Faisans el 1660, Laumosnier. La trobada hauria de servir per ratificar la pau i el compliment del casament de Lluís XIV amb Maria Teresa d'Àustria, infanta d'Espanya.

Si es mira primer del costat de qui guanya el 1659 en sentit territorial, és a dir el regne de França, hom pot percebre el tractat com una simple vicissitud en la gran construcció del país. La llei del més fort al segle XVII s'imposa i ja l'efemèride de 1659 és una senzilla peça més d'una França que s'està construint a cops de conquestes. El procés multiseccular de fabricació aglutinadora de l'entitat França, que aleshores equipara monarquia i espai territorial —queda nítid en la redacció del tractat entre el rei Catòlic i el rei Cristianíssim—² necessita una expansió. Les fronteres s'han de moure a costa dels estats més petits o més dèbils demogràficament: Catalunya es troba pel mig. Per tant, el tractat dels Pirineus és un fet més, normal i defensable, en el recorregut col·lectiu de la *Nation France*, que des de Clodoveu fins a la Cinquena República ha nascut, crescut, viscut com una «persona normal».

Per tant, avui, el tractat no és ni pot ser un problema, un assumpte específic, fora dels àmbits investigadors o científics. Els catalans dels comtats de Rosselló i Cerdanya que llavors passen a ser súbdits del rei de França s'acollen a la gran aventura que arran de la *Révolution* i el segle XIX els faran francesos. Ara bé, si els rossellonesos, els conflentins, els vallespirencs, els capcinesos i una part dels cerdans són

francesos a partir de 1659, de 1789 o més endavant —i sense gaire possibilitat de tornar a ser altra cosa segons les clàusules del mateix tractat— no esdevenen pas gran cosa perquè estan ofegats en la immensitat de la població regnicola, i molt més encara quan se'ls porten en el gresol dels ciutadans i de l'estat nació. La barreja es cuida d'ells i l'època contemporània l'assentarà. Els historiadors del segle XIX, però més encara els mestres o els polítics, s'encarreguen de fondre el passat català en un futur «nacional» francès. Tant els llibres d'història de França com els llibres de text de l'alumnat d'una escola republicana, gratuïta i laica engoleixen des de fa cent cinquanta anys els orígens en un pensament únic que fabrica amb èxit un estat i una nació integrats i integrals. I aquí, altre cop, el tractat dels Pirineus té un paper cabdal: és el bitllet d'entrada, únic i definitiu, en la història del país. Com escriuen els antics manuals escolars, com a sola menció d'aquest tros de terra en la riquesa de la història francesa, «l'any 1659, el Rosselló va ser annexat a França» i res més. La variant més original n'és «el 1659, el Rosselló es va donar a França», naturalment. Llavors el passat, les seues restes, les seues glòries formaran part del destí col·lectiu francès: per exemple, el romànic, el barroc, els monuments passen a ser patrimoni francès, quan el segle XIX s'interessa per inventariar les col·leccions artístiques. S'inventa des de fa dos segles sobretot tota una sèrie de mites, com ara, una història del «sud», una frontera natural, un paper per a la Septimània, els límits de les Gàl·lies i de les Hispànies, etc. Se'n pot dir una manipulació? Sí i no, perquè ho és de veritat però tothom a qualsevol indret ha actuat d'aquesta manera. Per què llançar pedres sobre uns i no mirar què fan els altres? Aquí rau la importància del 1659. Fa de la Catalunya d'ara endavant del Nord un Finisterre sense gaire interès quan el paper estratègic desapareix.

Més tard, els vents giren i un s'interessa de nou en la frontera, un torna a descobrir una antiga capital, Barcelona —que d'alguna manera havia quedat en molts esperits— que pot portar nous orgulls, que torna en el cor dels catalans del nord o que pot fer-s'hi un lloc al costat d'una altra que va sorgir a partir del tractat.

El fet va dividir el territori i els seus habitants, però també va dividir amb el temps les visions de la pròpia història. El tractat va separar les maneres de pensar i les visions del destí particular de banda i banda de la ratlla establerta. Dit possiblement de manera massa maniquea, aquells súbdits de llavors, aquests nord-catalans d'avui, de qualsevol procedència, tenen dos comportaments. La immensa majoria assumeix la integració a França i no s'imagina de qüestionar-la: el tractat dels Pirineus constitueix el moment, com en altres

1

2

5

8

11

12

14

16

temes-1)

«regions» franceses, en què es va esdevenir francès, sense saber res –i és normal!– del temps anterior. Són el producte del tot natural de generacions d'assimilació. El tractat és un moment positiu en què s'entra a formar part de la comunitat nacional, com els altres. D'un altre costat, hi ha una actitud diguem més catalanista, reivindicativa d'una eventual o somiada reunificació: molt sovint un posicionament intel·lectual, militant, en tot cas, minoritari.

Dit això, no puc deixar de pensar que els catalans del nord són més nombrosos a l'hora de conèixer l'efemèride de l'esdeveniment perquè identitàriament, malgrat l'existència d'una especificitat anterior des del punt de vista institucional (els comtats, la Diputació, la frontera del país, etc.), 1659 representa la seua partida de naixement. És una obvietat que el tractat fabrica el Nord, la Catalunya francesa.

Més al sud del Pertús es mesclen altres elements. Primer, crec que el Principat en el sentit estricte pateix d'un complex d'inferioritat, està sotmès en aquella esmentada llei del més fort. La mutilació està assumida i no pot ser altrament, malgrat l'anticonstitucionalitat de l'acte, del text i de les actuacions dels sobirans del moment. La feblesa demogràfica i doncs militar, les regles del joc diferents, l'oposició al seu monarca entre altres problemes coetanis no permeten a Catalunya i els seus governants de discutir el seu futur ni encara menys de participar en unes negociacions en les quals representen només una part i que tenen com a objectiu de reduir-los.

Des de llavors, malgrat les vel·leïtats que es fan en el moment de la guerra de Successió a l'inici del XVIII, el problema dels antics comtats s'esvaeix de la política, la ideologia, els esperits o el futur del sud. Mai cap irredentisme veritable no s'ha deixat veure, com si s'hagués d'amagar allò que no es pot reivindicar, allò que és vergonyós. El nord fugí de la història catalana passat el XVII. Caldrà esperar la Renaixença per recordar un passat gloriós, comú, però poc en clau de greuge. Només cal mirar les històries de Catalunya que es publiquen encara avui, tant de factura científica com divulgadora: passat el tractat, els comtats surten de la història col·lectiva dels catalans. El pes d'Espanya en aquest cas deu ajudar l'efecte: Espanya, com a país o estat nació, mai no ha reclamat res a nivell d'aquells territoris perduts. Quina diferència al llarg dels segles posteriors amb els casos de Menorca, Gibraltar, les colònies d'ultramar!... Però els principatins tampoc no fan pas gaire mostra de calor per consi-

derar aquella part de Catalunya: por a la ingerència? Por de França? Veritable inferioritat? Poc interès per un resultat dubtós?

Per disculpar-los malgrat tot, els catalans dits del sud, que semblen que han passat a ser els únics catalans del món, assumeixen el 1659 per tal de poder sobreviure, d'una certa manera tal com ho han fet els del nord. La pèrdua és definitiva i no tenen els recursos per fer-hi res, ni llavors ni més endavant. Ara, existeix «Catalunya-nord» o la «Catalunya del Nord», però per a la majoria és de França: aquesta percepció de la pròpia història i del propi espai és la que puc sentir molt sovint, tant entre els investigadors o els historiadors com entre la gent del carrer. Mentalment, Perpinyà és més lluny de Barcelona que Lleida. El tall de 1659 en canvi els ha construït una França assequible, a mida, una França pròxima: Perpinyà és França però és diferent de París o Tolosa. El sud ha oblidat el tractat més que el nord, i sovint el sud ni recorda per què o de quan aquesta cosa estranya existeix. I en la barreja dels esperits, són els fets del segle XX que sorgeixen per explicar l'emigració econòmica cap a França entre final del XIX i inici del XX, l'exili republicà tant de moda i el final del franquisme. La pèrdua de memòria s'ha accelerat aquest últim quart de segle perquè finit el franquisme, el sud necessita encara menys el nord.

El tractat dels Pirineus no sembla pas que va ser copsat com un esdeveniment transcendent pel poble coetani, que patia i patiria guerres, epidèmies, fams. Les autoritats catalanes en canvi hi van començar a comprendre que segurament entraven en un període que els podia portar cap a un camí molt fosc. De fet, l'esdeveniment que provoca el tractat per Catalunya és la concreció de la seua pèrdua de protagonisme, el principi de la seua agonia política en una perspectiva 1620-1720.

El tractat produeix una ruptura però aquesta és més palpable i irreversible amb els anys posteriors. Cadascú, debilitat, de cada banda de la nova frontera, provarà d'adaptar-se a noves realitats. Llàstima que un no vulgui subratllar-ho com cal encara avui.

Esdeveniments de recordatori o commemoració, segons el terme que es farà servir, potser permetran de tenir noves idees sobre aquell fet i les seues conseqüències. Objectivament i optimistament, si tot hagués desaparegut del 1659, ni aquest petit escrit no existiria. ■

1. Josep SANABRE. *El tractat dels Pirineus i la mutilació de Catalunya*, Barcelona: 1960, p. 22-23.

2. Eva SERRA i PUIG, «El tractat dels Pirineus 350 anys després», dins *Catalan Historical Review*, 1, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2008, p. 227.

EVA SERRA I PUIG. Professora d'història de la Universitat de Barcelona

EL TRACTAT DELS PIRINEUS. CATALUNYA EN EL MARC D'UNA EUROPA EN GUERRA

En un treball recent de Daniel Séré sobre el tractat dels Pirineus, aquest estudi fa referència a la relativa poca atenció que aquest tractat ha despertat entre els historiadors europeus. Ha estat hegemònica la idea que els tractats de Westfàlia de 1648 havien estat pactes d'equilibri d'àmbits europeus, mentre que el de 1659 hi era observat com un afer només d'interessos particulars entre la monarquia hispànica i la de França situats sobretot en l'espai pirinenc.¹

L'estudi de Joan Reglà de 1951, tot i posar l'enfocament en la zona pirinenca, no abonava però cap visió geogràficament restringida.² Reglà situava l'anàlisi del tractat en el marc de la diplomàcia i el dret internacional³ i esmentava l'existència de negociacions francohispaniques, paral·leles a les de l'Imperi des de Westfàlia.

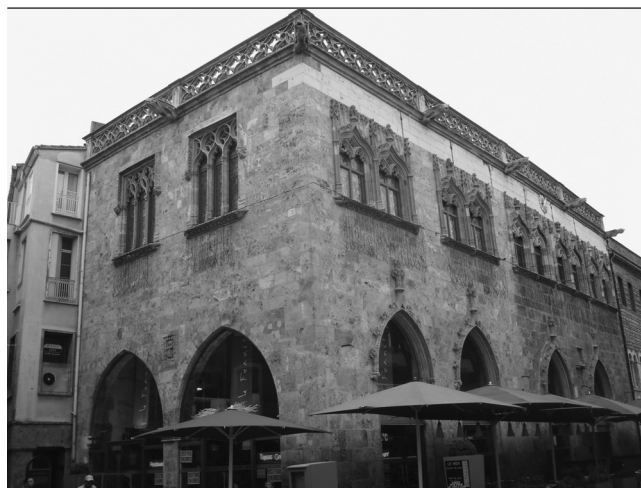
El tractat dels Pirineus és una peça important de la diplomàcia europea del segle XVII. Les relacions francohispaniques tenien implicacions politicogeogràfiques més enllà de l'espai entre les Alberes i les Corberes, i la lectura dels convencionals 124 articles del tractat demostra que aquest tancava una munió de conflictes, molts d'ells oberts molt abans del 1635, l'any de formalització de la guerra entre l'Habsburg de Madrid i el Borbó de París que l'any 1659 pretenia tancar. Aquests conflictes implicaven una multitud de tercers, fos per raons d'aliances diplomàtiques o militars o fos per raons patrimonials. Amb aquest tractat, el rei de França eixamplava territori als Països Baixos (a l'Artois, a Flandes, a l'Hainaut i a Luxemburg), es feien restitucions al rei Catòlic a la Borgonya, s'acceptava la incorporació de l'Alsàcia a França ratificant els acords de Münster (1648), es plantejaven treves a Portugal, es restituïa una Lorena disminuïda al seu duc, s'acordaven actituds pacificadores amb relació als cantons suïssos o al grisons de la Valtelina i restitucions al príncep de Mònaco, uns i altres afectats per les disputes francohispaniques. S'estipulava el perdó i la restitució de béns i càrrecs al frondista príncep de Condé, es confirmava el títol de rei de Navarra al rei Cristianíssim, s'adoptaven compromisos envers els ducs de Savoia, Mòdena, Màntua i Parma, implicats en el conflicte (en el cas de Savoia, aliat del rei de França) o en conflicte entre ells per raons patrimonials (plets dotals, deutes, indemnitzacions). I arreu s'estipulaven restitucions i permutes, a més de fer-s'hi acords relacionats amb els drets comercials, el llicenciament dels soldats, l'alliberament de presoners i els deutes reials d'intendència.⁴

El tractat abasta tot allò que configurava la perifèria de les dues monarquies als Pirineus, als Alps i al Rin, i tanmateix aquestes perifèries de la monarquia eren al mateix temps centres vitals de pobles històrics sovint amb personalitat política pròpia, com en el cas de Catalunya, però és evident que això no formava part dels interessos d'ambdues monarquies.

Segons Vast,⁵ Mazarino el 1645 hagués volgut negociar l'adquisició per part de França de totes les conquestes fetes als Països Baixos i al Franc Comtat a canvi de Catalunya amb el Rosselló inclòs. I, ja aleshores, el cardenal acariciava la idea del casament de Lluís XIV amb la infanta com una disposició que posés fi als contenciosos seculars entre les dues corones. Cal recordar que, en aquella data, Catalunya tenia el rei de França com a sobirà. L'havien acceptat tot recordant els vincles del país amb Carlemany. Els catalans, per imperatius defensius, s'havien vist obligats a buscar en França primer un aliat militar i després un sobirà, tot abandonant la idea d'una república sota protecció del rei Cristianíssim.

Tots els esforços negociadors de l'etapa de Westfàlia fracassaren. La fi de la Fronda, les noves aliances de França amb l'Anglaterra de Cromwell i el Portugal rebel i els èxits de Turenne als Països Baixos obligaren, però, la monarquia hispànica a obrir novament negociacions secretes a Madrid. Més de vint conferències tingueren lloc entre el 8 de juliol i el 21 de

Llotja de Perpinyà. Font: J.M. Ciuret

1

2

5

8

11

12

14

16

temes-2)

setembre de 1656, a càrrec de don Luis de Haro, membre del Consell d'Estat de Felip IV, i del secretari de Mazarino Hughes de Lionne. Les cessions territorials i determinats acords sembla que van ser assolits amb relativa facilitat per part de Lionne (així Arras amb l'Artois i Perpinyà amb el Rosselló, els acords amb relació a la Lorena, les possibles treves de Portugal o l'oferta del casament reial, tot fent passar les adquisicions militars franceses com a dot de la infanta per evitar susceptibilitats). Amb tot, és prou interessant comprovar –Daniel Séré ho fa– que la rehabilitació de Condé pogués preocupar més don Luís de Haro que les mateixes cessions territorials (el Rosselló, entre altres). És tot un exemple simptomàtic del caràcter dinasticopatrimonial i aristocràtic de la naturalesa d'aquestes monarquies que van posar les bases dels actuals estats europeus.

La victòria francesa de les Dunes (14-VI-1658) encetà un altre moment propici per a les negociacions de pau als ulls de Mazarino: «*L'acquisition des Pays-Bas –escrivia el cardenal– formerait à la ville de Paris un boulevard inexpugnable, et ce serait alors véritablement que l'on pourrait l'appeler le coeur de la Franca, et qu'il serait placé dans l'endroit le plus sûr du royaume.*»⁶ Aquesta representació i l'interès dinàstic per tal de garantir el casament reial expliquen la suspensió de les armes (7 de maig de 1659). Un tractat preliminar, considerat per Daniel Séré tractat autèntic, era signat per Antonio de Pimentel, comte de Benavente i Mazarino (París, 4 de juny de 1659).⁷ Els dos ministres decidiren que, en unes conferències que se celebrarien a la frontera, a l'illa dels Faisans, serien resoltes entre Mazarino i don Luís de Haro les darreres dificultats. Aquesta circumstància geogràfica, el lloc on hi hauria l'aprovació formal del tractat, explica el nom que la història diplomàtica li ha assignat.

Lionne va acompanyar el cardenal a la frontera i el secretari d'estat Pedro Coloma a Luís de Haro. Del 13 d'agost al 7 de novembre es desenvoluparen 24 conferències a Hendaya per posar per escrit els acords d'ambdós ministres.

Els 124 articles del tractat, tal com hem sintetitzat més amunt, imposen una important remodelació territorial entre les dues monarquies. Pel que fa al territori català, les ambigüitats del tractat reclamaven el nomenament de comissaris, en teoria

conexedors del territori en termes històrics i geogràfics, per tal d'aclarir la divisòria. La necessitat de comissaris no fou un afer només per al cas català. També la reorganització territorial dels Països Baixos requeriren comissaris.

En el cas pirinenc, per part de França foren designats comissaris Pèire de Marca, arquebisbe de Tolosa, l'omnipresent visitador general de Catalunya durant la guerra dels Segadors,⁸ i Hyacinte Serroni, bisbe d'Orange; i per part hispànica, Miquel Salvà Vallgornera, lloctinent del mestre racional, i Josep Romeu i Ferrer, magistrat de l'Audiència de Catalunya, ambdós catalans però al servei de la monarquia

i no pas de les institucions catalanes, que en cap cas no foren ni consultades ni informades. En les conferències de Ceret (març-maig de 1660) i de Llívia (juliol-novembre de 1660),⁹ com ha explicat Núria Sales, s'usaren arguments geogràfics i arguments històrics preromans, clàssics o medievals, i les discrepàncies procediren de la tria i la interpretació del passat en funció dels interessos del present.¹⁰ Pel que fa a la geografia, ni la parella Marca-Serroni ni la parella Salvà-Romeu no disposaven de cap percepció gaire clara dels Pirineus, si bé els segons tenien un millor coneixement del terreny. Els capítols 42 i 43 del tractat són prou intel·ligibles pel que fa al Rosselló, però en canvi deixen en l'ambigüitat el Conflent i la Cerdanya, els quals van ser els dos territoris conflictius de les conferències de Ceret i de Llívia. Finalment, el tractat incorporava el Rosselló, el Conflent i part de la Cerdanya a França. Es partia Catalunya entre dues monarquies i, amb ella, es dividia la unitat física de la vall de la Cerdanya. Salvà de Vallgornera i Jacint Serroni, reunits a Llívia, van em-

prendre la tasca d'elegir les 33 poblacions de l'Alta Cerdanya que havien de quedar incorporades a França. De fet es tractava d'assegurar un espai que garantís «les comunicacions entre les altes valls de l'Arieja, de l'Aude i de la Tet»,¹¹ però també el control del territori cerdà i rossellonès contra l'actuació militar hispànica i dificultar-li qualsevol intent d'intervenció al Llenguadoc. Recordem l'elecció per part de Vauban d'Ovansa o dels Vilars d'Ovansa, un dels 33 pobles de la Cerdanya que van passar a França, per a la construcció de Montlluís –amb l'enderrocament previ de la població. La construcció de

Pèire de Marca, autor de la documentada *Marca Hispanica sive Limes Hispanicus hoc est, Geographica et historica descriptio Cataloniae, Ruscinonis et circumjacentium populorum*, París, 1688.

Montlluís (1679-1681) responia a aquesta logística francesa.¹² La defensa de Llívia per Salvà Vallgornera, en nom de la seva condició de vila i no de poble, responia també a intencions logístiques.

Tant la Generalitat com el Consell d'Aragó van manifestar la seva preocupació i malestar per la divisió territorial del tractat. La Generalitat ho feia en nom del privilegi d'unió indissoluble dels territoris de la Corona de Pere III (1344).

El tractat fou més una treva de set anys que no pas la pau perdurable que formulava la retòrica del text.¹³ La segona meitat del segle XVII, amb guerra de Successió espanyola inclosa, va ser una llarga etapa de guerres continuades latents o obertes. Fins a la pau de Nimega (1678), si més no, hi hagué més d'una ocasió en la qual el rei Cristianíssim plantejà a la monarquia hispànica la possibilitat de retrocessió dels territoris nord-catalans a canvi dels territoris dels Països Baixos o del Franc Comtat.¹⁴ Núria Sales ha insistit en el fet que la frontera de l'est interessava a la monarquia de França molt més que no la del sud. Però la monarquia hispànica estava molt més interessada en els seus territoris patrimonials que no pas en la unitat territorial catalana. Aquesta situació aparentment provisional del territori nord-català col·labora a situar millor l'escenari dels episodis de rebel·lia

dels anys de la revolta antifiscal dels Angelets (1663-1673) i encara més dels subsegüents complots o conspiracions de Vilafranca del Conflent, Perpinyà i Cotlliure de 1674. S'esperava que la combinació de la guerra i la revolta permetria una intervenció militar hispànica i amb ella la reunió, de nou, del conjunt del territori català.¹⁵ Les rebel·lions foren durament reprimides pel Consell Sobirà del Rosselló, organisme institucional de nova creació (1660), en mans dels catalans profrancesos, el qual havia substituït la representació de la Diputació del General de Perpinyà i l'Audiència Reial en el territori nord-català, ara batejat en tot el seu conjunt com a Rosselló.

Òscar Jané ha estudiat recentment l'evolució de la identitat catalana al Rosselló en el curs del segle XVII, i fa uns anys Peter Sahlins estudià el procés de formació política de la frontera militar a la Cerdanya.¹⁶ Ambdós autors observen les dificultats militars per tallar unes relacions eclesiàstiques, familiars, patrimonials, econòmiques, comercials i culturals seculars. Les negociacions de Figueres de 1665 a 1668¹⁷ van haver de confirmar una frontera permeable que garantís els drets civils i les llibertats de pas i circulació, permeabilitat que fou efectiva, malgrat les guerres quasi permanents, almenys fins a l'any 1715. ■

1. Daniel SÉRE, *La paix des Pyrénées. Vingt-quatre ans de négociations entre la France et l'Espagne (1635-1659)*. Paris: Honoré Champion Éditeur, 2007, p. 16.

2. Joan REGLÀ, «El tratado de los Pirineos de 1659. Negociaciones subsiguientes acerca de la delimitación fronteriza», dins *Hispania*, tom IX, núm. XLII (1951).

3. Reglà segueix l'historiador anglès George Norman Clark i el seu famós *The seventeenth century*, Londres: Clarendon Press, 1929, capítol «Diplomacy and international law».

4. Vegeu Núria SALES, «Tractat dels Pirineus, el Tractat dels Pirineus?», dins *Estudis d'Història Agrària*, 17 (2004), p. 829-842.

5. Henri VAST, *Les grands traités du règne de Louis XIV*, Paris: Alphonse Picard et fils, Éditeurs, 1893.

6. Henri VAST, *Les grands traités...*, p. 84.

7. Els originals d'aquest tractat van ser destruïts. En opinió de Séré, la destrucció responia al desig de don Luís de Haro de fer desaparèixer el text del 4 de juny que posava més en evidència les febleses de la monarquia hispànica que no el text del 7 de novembre, *La paix...*, p. 532-534. Séré insisteix a afirmar que Felip IV estava més interessat en la pau que Luís de Haro i a considerar que el rei Catòlic no es va mantenir passiu sinó que va dinamitzar la pau.

8. Autor pòstum de la documentada *Marca Hispanica sive Limes*

Hispanicus hoc est, Geographica et historica descriptio Cataloniae, Ruscinonis et circumjacentium populorum, Paris, 1688. Edició facsimil, Barcelona, Editorial Base, 1998. Étienne Baluze va completar l'obra i en el prefaci fa un relat de les negociacions de Ceret.

9. Josep SANABRE, *La acció de França en Catalunya (1640-1659)*, Barcelona, 1956, ibídem, *El tractat dels Pirineus i la mutilació de Catalunya*, Barcelona, 1960.

10. Núria SALES, «Tractat dels Pirineus...», p. 836 i 838.

11. Núria SALES, «Tractat dels Pirineus...», p. 836.

12. Òscar JANÉ, *Catalunya i França*, p. 147-151.

13. Núria SALES, «Tractat dels Pirineus...», p. 830.

14. Pau de la FÀBREGA PALLARÈS, *L'ofertament de retrocessió del Rosselló a Espanya (1668-1677)*, Barcelona: Dalmau, 1994.

15. Òscar JANÉ, *Catalunya i França al segle XVII. Identitats, contraindidentitats i ideologies a l'època moderna (1640-1700)*, Catarroja-Barcelona, 2006, p. 304.

16. Peter SAHLINS, *Fronteres i identitats: la formació d'Espanya i França a la Cerdanya, s. XVII-XIX*, Vic: Eumo Editorial, 1993.

17. Erika SERNA i COBA, «Aproximació a l'estudi de l'aplicació del tractat dels Pirineus. Les conferències de Figueres (1660-1666)», dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 21, Figueres, 1988, p. 111-134.

ALBERT MONCUSÍ FERRÉ. (Antropòleg) Departament de Sociologia i Antropologia Social
Universitat de València

IDENTITATS NACIONALS A LA «RATLLA» CERDANA, TRES-CENTS CINQUANTA ANYS DESPRÉS

El tractat dels Pirineus fou un pas per encetar tendències socio-polítiques, econòmiques i culturals divergents en casos com ara la Cerdanya. La posterior consolidació del model d'Estat-nació suposà la construcció de dues institucions de govern diferents a cada cantó de la frontera, amb intervencions en educació, infraestructures de comunicació o control fronterer que modelaren contrastos als dos cantons de la ratlla. Els habitants de la Cerdanya: rememoren diferents històries «nacionals» amb personatges i episodis que reconeixen des d'una banda o de l'altra de la frontera; reconeixen aspectes (matrícules de cotxe, banderes, monuments, edificis públics, arquitectura...) d'un paisatge que difereix del veí; han participat majoritàriament de sistemes educatius i mercats laborals diferents; han anat incorporant aspectes culturals com ara gustos alimentaris o horaris contrastats; i han viscut l'ambivalència de poder o no travessar la frontera i queixar-se'n però fer-ne ús. Segons la memòria d'algunes persones grans de la Cerdanya,¹ és una realitat que contrasta amb la que es vivia fins a la primera meitat del segle XX, quan les poblacions cerdanes s'interrelacionaven per l'activitat agropecuària –per mitjà de mercat (i la capitalitat de Puigcerdà), fires, regulació de pastures i propietats que quedaven a banda i banda de la divisòria i també per relacions familiars i altres que es veien facilitades per una llengua compartida. La societat cerdana s'articulava amb un entramat institucional amb connexió transfronterera.

Les conteses bèl·liques de 1936-1945 i el Franquisme tancaren la ratlla. La terciarització i la urbanització (amb l'afegit recent de la creixent multiculturalitat de la Cerdanya espanyola) han fet després que la divisòria sembli tenir més impacte. Amb tot, dos processos polítics han irromput amb força, des del darrer quart del segle XX: la integració europea i la puixança d'un nacionalisme catalanista amb vocació transfronterera i considerable autogovern en una Espanya descentralitzada. Per veure fins a on arriben l'impacte divisor de la ratlla i el contrapès que hi poden representar aquests dos processos, plantejaré una qüestió teòrica i m'aproparé a alguns esdeveniments recents de la Cerdanya.

Per a la qüestió teòrica em remeto a l'obra de Peter Sahlins *Fronteres i identitats: la formació d'Espanya i França a la Cerdanya* (1993). Entre allò que més se n'ha glossat hi ha

la noció «nacionalització de l'interès», referida a la pràctica de resoldre problemes locals cridant l'atenció d'una determinada Administració estatal, amb reclamacions en les quals podem reconèixer dos recursos: recordar les obligacions que té subscrites l'Estat amb els habitants de la part del territori cerdà que es troba sota la seva sobirania, en virtut de llur nacionalitat; i amenaçar de demanar que la mateixa comunitat local sigui administrada per l'Estat que és veí del sobirà sobre el mateix territori.

Un cas concret mostra una versió peculiar de nacionalització de l'interès. El març de 1999, l'alcalde d'Eina (Alta Cerdanya)² anunciava que demanava la incorporació del seu municipi a la Generalitat de Catalunya i que havia enviat una carta al president Chirac en la qual li lliurava les claus del poble. L'anunci el va fer a mitjans de comunicació de les dues bandes de la frontera i serví per cridar l'atenció sobre els problemes financers de l'estació d'esquí que gestionava el municipi i reclamar més suport econòmic per part de l'Administració francesa. El cas posa de manifest l'impacte que han tingut la descentralització política a Espanya i la importància del nacionalisme catalanista al Principat i la influència simbòlica i econòmica d'aquest a l'Alta Cerdanya. La nacionalització de l'interès desplegada en casos com aquest planteja una determinada volubilitat en les identificacions col·lectives, però amb la constant de l'assumpció que els estats i les nacions són recursos amb els quals els cerdans entenen el món que els és més proper.

Però alguns esdeveniments recents hi presenten matisos. De primer, tenim els projectes de cooperació transfronterera. Una de les primeres línies de treball en la cooperació transfronterera ha estat el patrimoni cultural i natural. La gestió d'iniciatives de turisme cultural es veu potenciada quan el mercat no és estrictament nacional. La proximitat de Barcelona i la puixança del Principat obren un mercat important per a la Cerdanya. El valor estratègic de la llengua catalana i de les referències al paisatge cultural i físic unitari de la comarca poden generar bona sintonia amb aquest mercat.

La Baixa Cerdanya ha mostrat més dinamisme i millor situació econòmica.³ De fet, en la cooperació transfronterera el lideratge s'ha exercit des de la banda espanyola (per exemple, hi

ha una presència superior d'actors espanyols en els projectes Interreg [51 per 49 %] i la Generalitat és el cap de files més freqüent). És una qüestió no exclusiva de la Cerdanya i relacionada amb el fet que la cooperació transfronterera en l'àmbit regional contribueix a la politització de grups que veuen la possibilitat de guanyar poder en un nivell supraestatal.⁴ Per a la Generalitat, tota acció transfronterera en un «espai català» esdevé interessant. El potencial de la categoria *català* resta palès en el fet que l'Eurodistricte en el qual s'inclou la Cerdanya s'anomeni *català transfronterer*.

Però què podem dir de les percepcions dels cerdans sobre el procés de construcció europea i sobre la cooperació transfronterera? En les nostres entrevistes hem vist certs recels des de l'Alta Cerdanya, pel que es considera una obertura fronterera que fomenta la competència amb una economia que presenta menys costos, mentre des de la Baixa Cerdanya es mostra receptivitat al projecte europeu. El *Llibre blanc de l'Eurodistricte per a un futur transfronterer* mostra la percepció d'actors que formen part d'una elit, com són els polítics o els tècnics de l'Administració. Segons el document: la Cerdanya és la zona transfronterera més integrada però no s'hi ha donat una reflexió global sobre la coherència de les accions de cooperació en l'àmbit de la Cerdanya transfronterera; diferents actors han operat en camps específics (aigua, salut, agricultura, medi ambient...), de vegades competidors; i en matèria de planificació territorial s'ha prescindit sempre del fet transfronterer, mentre a tota la comarca proliferen projectes immobiliaris amb conseqüències en ús del sòl, medi ambient, fluxos de carreteres, necessitats d'equipaments i mercat d'habitatge. Segons el *Llibre blanc*, els actors de la Catalunya sud veuen molt burocratitzats els francesos i creuen que no els reconeixen de vegades, en l'àmbit d'interlocució estatal, com a «Catalunya». Es lamenten, també, perquè s'acaba parlant en francès en les reunions de treball. Per la seva banda, els francesos diuen que es menysté el seu català al temps que veuen com un problema que el francès estigui en retrocés en aprenentatge, a Espanya.

Per ara, manca un estudi aprofundit de com veu la població cerdana –i la catalana, en general– el procés d'integració. En altres casos s'ha vist que «Europa» resulta una categoria abstracta, vaga i buida d'experiències per a moltes persones que, en tot cas, en parlen a partir de la seva posició nacional, local o regional i, amb particular èmfasi, quan es tracta de valorar la incorporació de països que consideren menys desenvolupats.⁵ A més, les identitats nacionals tenen un component cívic (amb una estructura política que formalitza la comunitat) i un de cultural (amb certs trets de similitud) de les identitats i a la Unió Europea hi impera clarament el primer, i el segon es limita a

aspectes genèrics com ara la pau, l'harmonia i la cooperació entre pobles.⁶

Des de la Baixa Cerdanya, amb la col·laboració de diversos col·lectius de fora de la comarca, s'ha reivindicat l'abolició del tractat dels Pirineus i s'ha tornat a treure a la llum el Manifest de Font-Romeu, que signaren batlles de tota la comarca i en el qual es diu, textualment: «La nostra vall, bressol de Catalunya mil·lenària, que des dels seus orígens més remots ha format fins als nostres dies una unitat física, lingüística i cultural inqüestionables, es troba avui, al llindar del segle XXI, en una cruïlla històrica especialment auspiciada per la nova Europa que estem bastint. Per aquest motiu, palesem la nostra decisió i ferma voluntat d'avançar com el sol poble que som.» El manifest es va llegir en la Diada de la Cerdanya de 1998, un acte celebrat anualment en una localitat cerdana des de 1989 per a reivindicar la unitat de la comarca, per sobre de la divisió internacional i també la provincial que tingué lloc, el 1833, a la banda espanyola. La festa l'organitza l'Institut d'Estudis Ceretans (IEC), entitat radicada a Puigcerdà amb socis de tota la comarca, però que ha promogut la constitució d'una entitat homònima a l'Alta Cerdanya. La idea és que l'IEC funcioni com una sola entitat, independentment de la divisió, però s'ha

Cartells de promoció immobiliària entre Llívia (Espanya) i Estavar (França). Font: Albert Moncusí

optat per crear una associació «a França», per evitar «els obstacles que suposa l'existència de dues administracions estatals per fer activitats conjuntes a tota la Cerdanya».⁷ La ratlla internacional es tradueix en una dificultat per constituir una sola societat civil, en aquest cas per raons sobretot jurídiques i es pot acabar reproduint en casos com el descrit.

Un altre cas és el projecte del futur hospital transfronterer, a Puigcerdà. L'accés a la protecció social és un pilar del model d'Estat-nació que es veu desafiat per una iniciativa cerdana

1

2

5

8

11

12

14

16

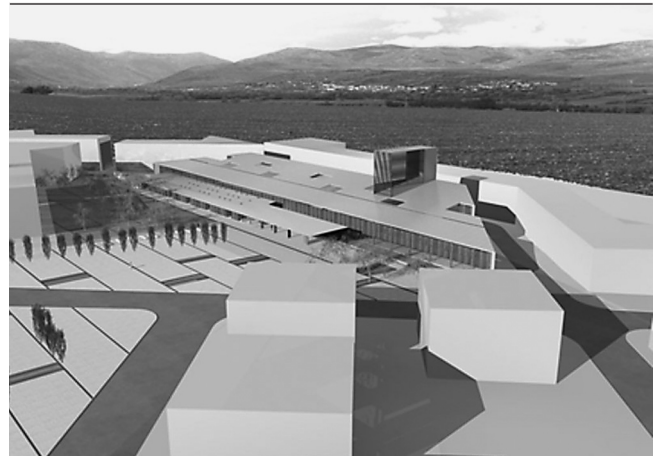
temes-3) (pat

amb la qual s'hauran d'harmonitzar normatives, condicions laborals i gestió administrativa de l'atenció en salut. A més, caldrà treballar en aspectes culturals com ara el domini de les diferents llengües dels dos territoris i optar per menús determinats i s'han plantejat aspectes com ara la proposta que el subministrament elèctric provingui de França, on és més barat, a la qual cosa l'Estat espanyol ha mostrat reticències.

Tot i que es glossa el caràcter comarcal i transfronterer del projecte, quan se'l descriu s'apel·la fàcilment a categories nacionals. Per exemple, en declaracions recents, un destacat polític de la Baixa Cerdanya deia: «en aquest territori no hi ha fronteres, tots som de la mateixa comarca independentment de si es viu en sòl francès o català»,⁸ i una altra notícia sobre el tema es titulava: «Les operacions que es practiquin al nou hospital transfronterer de la Cerdanya es regiran per la legislació catalana»,⁹ en al·lusió a les paraules del gerent de la regió sanitària de Pirineu i Aran. El projecte s'immisceix en terreny d'acció estatal (o quasi estatal)¹⁰ i abasta un espai territorial transfronterer, amb la finalitat de resoldre un problema pràctic. La política de regionalització d'ajuts europeus i la perseverança d'una elit catalanista de la banda espanyola, amb un discurs catalanista amplament legítimitat, faciliten el que podria ser una mena d'uropeïtzació de l'interès. Amb tot, perquè els projectes de cooperació transfronterera afectin les identifications i

les categoritzacions col·lectives caldrà un esforç en les polítiques educatives, de mitjans de comunicació i en la creació d'organismes polítics compartits. L'IEC està impulsant debats en aquesta línia, però la realitat reflecteix encara la divisió fronterera i els cerdans recorden quotidianament que, com diu el seu propi himne, són «fills de la França i l'Espanya» o, en aquest cas, «de la França i la Catalunya». ■

Imatge virtual del futur hospital transfronterer de Cerdanya.

1. Aquesta i la resta de referències a materials de camp corresponen a 153 entrevistes fetes entre 1995 i 2001 en el marc del projecte d'R+D de la Comissió Interministerial de Ciència y Tecnología titulat «Procesos migratorios y cultura de frontera: el caso de la Cerdanya» (SEC95-310), dirigit pel Dr. Joan Josep Pujadas i de la tesi doctoral de l'autor *Meitat de França, meitat d'Espanya o Cerdanya catalana? Identitats, fronteres i espais de sociabilitat en una comarca del Pirineu*, Universitat Rovira i Virgili, 2002.

2. Terme que fa referència a la part de la Cerdanya que es troba sota administració francesa.

3. Al *Llibre blanc de l'Eurodistricte per a un futur transfronterer* (2008, Universitat de Girona i Universitat de Perpinyà) es mostra que presenta un índex d'atur de pràcticament la meitat de l'Alta Cerdanya, fins al 2007, i que la Catalunya sud té més de 2.000 euros anuals de PIB de diferència al seu favor en comparació amb la Catalunya nord.

4. Han mostrat aquesta tendència, per altres casos, Etain TANNAM, (1998), «Continuity and Change in the Cross Border Relationship», Malcom ANDERSON i Eberhard BORT, (ed.), *The Irish Border: History, Politics, Culture*, Liverpool, Liverpool University Press, p. 139-157, i Thomas M. WILSON, (1993), «An Anthropology of the European Community», Thomas M. WILSON, i M. Estelle SMITH,

(ed.), *Cultural Change and the New Europe*, Oxford, Westview Press, p. 1-23.

5. Vegeu Heidi ARMBRUSTER, Craig ROLLO i Ulrike H. MEINHOF, (2003). «Imagining Europe: everyday narratives in European border communities», *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29, 5, p. 885-899.

6. Michael BRUTER (2004). «On what citizens mean by feeling 'European: perceptions of news, symbols and borderlessness», *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30, 1, p. 21-39.

7. Nota disponible a la web de l'Institut d'Estudis Ceretans, www.ddgi.cat/iec/constiec.html.

8. *La Vanguardia*, 23/08/2009.

9. *El Punt*, 10/06/2009.

10. Subscrivim aquí la proposta que fa Montserrat Guibernau (2004), «Anthony D. Smith on nations and national identity: a critical assessment», *Nations and Nationalism* 10 (1/2), p. 125-141, de considerar la Generalitat de Catalunya un quasi-estat, en la mesura que es tracta d'una entitat política que administra un territori de manera centralitzada, però sense alguna competència pròpia de qualsevol Estat com són les de defensa, representació internacional a tots els efectes o capacitat legislativa en matèria constitucional.

Sales del Museu de Belles Arts Jacint Rigau, pintor rossellonès amb una gran trajectòria a França nascut el 1659. Font: © Vila de Perpinyà

ERIC FORCADA. Cap de projecte del Pol Museístic de la Vila de Perpinyà

UN GRAN NORD CULTURAL QUE VA SUPERANT FRONTERES

Catalunya és davant del seu propi mirall avançat ja el segle XXI. És un país de cultura, de patrimoni profund i arrelat. Desaparegut, en la memòria o en espais per explotar, o bé conegut fins a la sacietat arreu del món com ara el romànic, símbol de la nació catalana. Catalunya ha caminat des de fa dècades, per necessitat, per aixecar i convertir Barcelona en un centre mundial artístic i museístic. Ara, però, Catalunya necessita afirmar que és molt més que això.

Les modes i les conseqüències de la mateixa història han dut moviment a l'escenari del món museístic local i comarcal català. L'exili de 1939, la «retirada», ha aixecat el vel de milers de pensaments, imatges i memòries que estaven disperses fins al moment. El Museu de l'Exili de la Jonquera, promogut als seus inicis per Enric Pujol i Jaume Santaló, n'és una bona prova. Ara bé, aquest museu només és l'altaveu de la voluntat local de promoure la producció cultural a partir de fets socials, humans, polítics o simplement artístics. De l'exili va venir el drama, del drama als camps va aparèixer l'amaror, però també l'art d'aquells que ho van plasmar per escrit o bé en dibuixos, pintures o escultures. Aquest patrimoni uneix tota Catalunya en un nord que se situa com a locomotora d'un país refugiat de la seva pròpia història durant més de quaranta anys.

Perpinyà és el gran salt. Segona ciutat de Catalunya fins a la seva annexió a França, però també la ciutat de referència per a tots els empordanesos i catalans del nord fins als anys cinquanta i seixanta del segle XX, ha estat arraconada per la cultura de la memòria de la intel·lectualitat i la premsa catalana?

hispanica? dels darrers anys. La seva tendència en aquest segle entrant és ben bé una altra. La creació d'un marc cultural i museístic homogeni, d'àmbit català, en el qual els referents importants no són ja Montpeller ni París, sinó Girona o Barcelona, va ser un plantejament que porta fins avui dia.

En els darrers anys s'han posat en marxa, al marge del reconegut i assentat Museu d'Art Modern de Ceret o el relleu de Cotlliure –gran base artística de principis de segle XX–, les experiències i exposicions següents: *Perpinyà al temps dels Bausils (1904-1939)*, *Perpinyà al cor del segle XX (1939-1965)* i *Perpinyà & la febre del Maig del 68 (1968-1986)*.

De la Cerdanya a Cotlliure, de Girona a Perpinyà passant per Figueres, la lògica de les dinàmiques culturals ha empès cap a un gran nord patrimonial i museístic, que es reflecteix als articles i l'agenda d'una revista com ara *Bon Art*, o bé als diversos convenis establerts i també a la gran projecció de la futura *escena catalana transfronterera* que uneix en una mateixa programació els teatres de Perpinyà i de Salt (Girona).

Gràcies a aquestes accions es comencen a superar les limitacions imposades per delimitacions estatals o autoimposades inconscientment per la cultura de les diferents institucions que gestionen els territoris catalans per crear noves eines de col·laboració intercomarcal. Aquest nou espai que no ha de negar –com s'havia fet fins ara– la frontera política que divideix Catalunya, sinó adjudicar-se-la i d'aquesta manera fer-la entrar plenament en la realitat cultural i nacional catalana.

Els models germànic o helvètic –que han fet seves les diferents divisions estatals passades o encara vigents– poden ser un model per tal d'entrar en un nou espai no fronterer en el qual les delimitacions culturals que imposi siguin coherents amb la història i la identitat del territori. Aquestes lògiques no fronteres obren el camp a zones fronteres de contactes, d'intercanvis, de superposicions emmarcades de ple en una realitat cultural postestatal i en una catalanitat complexa però per fi totalment desacomplexada.

ressenyες

**E. PRAT, M. RENOM,
M.L. RETUERTA (dir.) i
E. HACHUEL (coord.)**
**Constructors de
consciència i de canvi**
Arxiu Comarcal del Baix
Llobregat / Edicions del Llobregat
Col·lecció Estudis, 2. 2009, 677 p.,
29 €

Ens trobem davant una publicació «de pes», tant pel volum (677 pàgines) com pel contingut, que és una valuosa aportació no tan sols al coneixement dels moviments socials del Baix Llobregat, sinó a la comprensió global d'un fenomen social complex i a l'entorn del qual hi ha encara ara importants debats teòrics i metodològics.

Es tracta d'una obra col·lectiva dirigida per Enric Prat, Mercè Renom i M. Luz Retuerta que recull el fruit de la VII Convocatòria de Recerca Col·lectiva del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, promoguda pel Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat sota el lema Coneguem el Baix Llobregat.

Més enllà dels moviments socials més recents (veïnal, obrer o feminista), la publicació abasta una cronologia àmplia que va des de l'antic règim (moviments com l'aixecament dels barretines i les lluites antisenyorials a Eramprunyà, o les protestes alimentàries de 1789), fins als nostres dies (moviment per a l'okupació, moviments en defensa del territori o el moviment per la pau). El llibre arrenca d'una introducció a càrrec dels directors de la publicació que planteja una reflexió general sobre la temàtica, argumenta la necessitat d'estudiar els moviments socials, dóna una visió de conjunt de l'obra i presenta des d'una síntesi brillant els diferents treballs que s'hi apleguen.

A continuació, s'obre un capítol de perspectives teòriques i metodològiques que recull les tres conferències que van impartir, respectivament, Josep Fontana, Francisco Fernández Buey i Enric Tello amb motiu de l'inici de la recerca.

A partir d'aquí, el llibre presenta per ordre cronològic un total de quinze articles que estudien els diferents moviments socials que en un moment o altre s'han produït al Baix Llobregat. Són estudis que es plantegen des de diverses disciplines, com ara la història, la sociologia, la geografia, l'antropologia, etc.

FRANCESC VISO. Historiador

J. MASSOT i MUNTANER
**Menorca dins el
domini mediterrani
(1936-1939)**

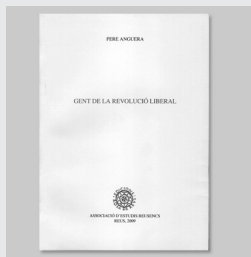
Barcelona: Biblioteca Serra
d'Or, 412 Institut Menorquí
d'Estudis - Publicacions de
l'Abadia de Montserrat, 2009,
242 p., 15 €

Durant els gairebé tres anys de la Guerra Civil, Menorca va ser una peça molt important dins del domini mediterrani, on jugaven les seves fitxes la Gran Bretanya, França i Itàlia. La posició estratègica de l'illa al mig de les rutes Gibraltar - Malta i Marsella - Alger va ser molt tinguda en compte a Roma, Londres i París. Els italians, perquè hi pretenien posar el peu com a contrapartida del seu suport a Franco. Els anglesos i els francesos, per evitar aquesta eventualitat, que de consumir-se podria interceptar les rutes mediterrànies amb resultats desastrosos quan s'albirava un llarg i dur conflicte europeu.

De tot plegat ens parla aquest llibre de Josep Massot i Muntaner. L'autor, reconegut especialista en la Guerra Civil a les Balears, ens fa veure el valor internacional de Menorca en aquells anys tràgics. Perquè si la Guerra Civil a Menorca ha estat prou estudiada en les últimes dècades pels historiadors illencs, mancava ressaltar el rerefons de sorda pugna diplomàtica per aconseguir el control de l'illa. Després del fracàs de la revolta militar el 19 de juliol, Menorca va romandre com un enclavament aïllat de la República fins a la rendició, amb la mediació britànica, del 8 de febrer de 1939. Josep Massot ens descriu el precari estat de les defenses de l'illa, els plans d'atac de l'Estat Major «nacional» de Mallorca —que Franco mai no aprovà—, les ambicions italianes i els temors francesos. I, enmig de tot plegat, la intervenció del cònsol anglès a Palma, Alan Hillgarth, que propicià les negociacions que culminaren en la capitulació de les autoritats republicanes, tot marginant els italians. Menorca continuaria despertant l'interès de les potències europees durant la Segona Guerra Mundial, però com diu l'autor, això és tota una altra història.

Bona part del llibre està formada per un complet apèndix on es transcriuen tretze documents procedents de fonts franceses, italianes i espanyoles que donen suport a les tesis de l'autor. Es tracta, en suma, d'un llibre que sobrepasa de molt l'interès merament insular per introduir-nos en el joc apassionant del domini mediterrani.

MIQUEL ÀNGEL CASASNOVAS. Historiador

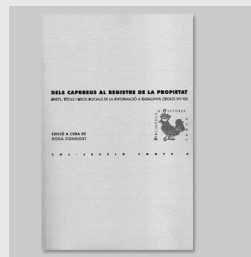

P. ANGUERA
**Gent de la
 revolució liberal**
 Reus: Associació d'Estudis
 Reusencs, 2009, 293 p., 11 €

Pere Anguera ha dedicat bona part de la seva tasca historiogràfica, tant de recerca com de divulgació, a la primera meitat del segle XX, en el marc de dues variables: el catalanisme i la confrontació entre revolució i contrarevolució que caracteritzen la història de Catalunya d'aquests anys. Anguera aplega en aquest llibre un total de catorze textos dispersos (presentats en revistes, congressos i llibres col·lectius) escrits entre 2002 i 2008. Tot i la disparitat d'objectius i de públics destinataris per als quals foren redactats, els articles recollits mantenen un nexu comú: el dinou català.

El llibre pot dividir-se en quatre apartats. El primer està dedicat a les biografies i les accions de quatre personatges claus al Reus i al Baix Camp de la primera meitat del segle XIX: el periodista liberal Pere Soriguera (1810-1865), el metge liberal Pere Mata en els anys centrals de la revolució liberal (1835-1843), el liberal radical Jaume Llorc (1811-1887) i el diplomàtic i erudit Eduard Toda i el seu interès pel Poblet del segle XIX. El segon recull dos articles complementaris sobre el republicanisme català amb interessants aportacions i reflexions sobre la relació entre republicanisme i catalanisme, i sobre la premsa i la sociabilitat republicana durant el segle XIX. El tercer apartat aplega quatre textos referits al carlisme català, un dels temes centrals de la recerca historiogràfica de Pere Anguera. Tot i algunes repeticions, els quatre textos tracten d'aspectes diferents del carlisme i, en conjunt, esdevenen una valuosa aportació a la seva anàlisi i interpretació. El quart i darrer apartat és el més miscel·lani de tots, en una obra ja per si miscel·lània. Dos textos s'articulen al voltant de la cultura catalana i la cultura popular, fent especial èmfasi en la llengua i la ideologia. Els altres dos textos són dues interessants reflexions que se centren en el que s'ha escrit sobre Reus, tant des del camp de la literatura com del de les històries generals. Aquest llibre, per tant, és de consulta obligada per a totes les persones interessades en la història del Reus i del Baix Camp del segle XIX, i per a les persones que vulguin conèixer millor el segle XIX català.

RAMON ARNABAT. Historiador

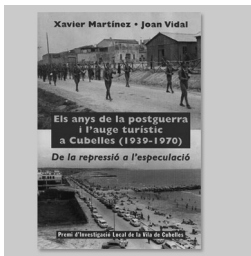

R. CONGOST, (ed.)
**Dels capbreus als
 registres de propietat.
 Drets, títols i usos socials
 de la informació a
 Catalunya (segles XIV-XX)**
 Girona: Associació d'Història
 Rural, Universitat de Girona,
 Documenta Universitaria,
 2009, 390 p., 21 €

Aquest és un llibre original que incorpora una problemàtica encara poc explorada pels historiadors —la *informació*— i ho fa amb un enfocament singular —posant èmfasi no tan sols en els costos i les asimetries, sinó també en els usos socials—, però sense renunciar al bagatge de la tradició historiogràfica socioeconòmica de la qual parteix —entenen la informació com un àmbit de confrontació d'interessos i de lluita social. El llibre aplega deu treballs que van del segle XIV al segle XX i que aborden aspectes concrets dels mecanismes emprats per garantir i, a voltes, qüestionar els drets de propietat, tots ells vinculats a la disponibilitat d'informació sobre aquests drets. Molts lectors podran llegir-lo, si així ho volen, com un text sobre fonts i tipologies documentals, ja que tracta de l'elaboració de capbreus i manuals de comptes, de les pràctiques notariales o de la constitució d'arxius patrimonials, del Registre d'Hipoteques i del Registre de la Propietat. Però el llibre va més enllà i rere la diversitat de situacions i contextos cronològics manté una forta unitat argumental a l'entorn dels problemes que comportava als possessors de drets «estar ben informats» per gestionar-los i recaptar-ne les rendes derivades. Uns problemes que, segons els darrers capítols, no van pas tancar-se amb les reformes introduïdes per l'estat liberal vuitcentista, ni amb la creació d'un gran registre de la propietat. L'intent de reconversió dels antics batlles de sac per part de l'administració d'Hisenda o el creixement de la informalitat documental —l'augment de transaccions sobre drets dutes a terme al marge de qualsevol registre públic, incloent-hi el notarial— des de finals del segle XIX posen de manifest les dificultats de l'Estat per disposar i garantir un sistema públic i veraç d'informació sobre els drets de propietat. En síntesi, es tracta d'un treball innovador sobre els problemes de la informació abans de la societat de la informació.

ENRIC SAGUER. Universitat de Girona

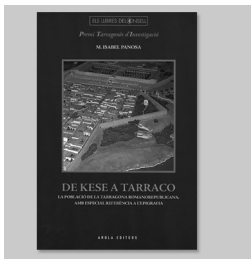
DE trianovetats)

X. MARTÍNEZ i J. VIDAL
Els anys de la postguerra i l'auge turístic a Cubelles (1939-1970)

Cubelles: Ajuntament de Cubelles, 2009. 311 p., 15 €

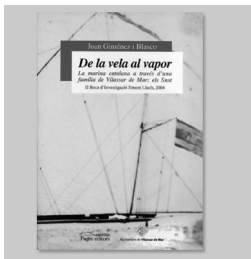
Aquesta publicació té com a objectiu mostrar els importants canvis socials, econòmics i urbanístics soferts a Cubelles durant bona part del període franquista. La primera part se centra en el primer franquisme i analitza, entre altres coses, la repressió franquista, la política municipal i l'economia d'aquesta població durant aquells durs anys. Posteriorment, la segona part abasta de l'any 1956 al 1970 i estudia els profunds canvis demogràfics, socials, econòmics i urbanístics derivats del desenvolupament del turisme que, com a tantes poblacions costaneres, va irrompre a Cubelles durant aquesta època.

M. I. PANOSA
De Kese a Tarraco.
La població de la Tarragona romano-republicana, amb especial referència a l'epigrafia

Tarragona: Arola editors, 2009. 260 p., 24 €

L'any 218 aC els romans conqueriren l'assentament ibèric de Kese, sobre el qual fundaren la ciutat de Tarraco. En aquest estudi s'intenta establir, amb l'anàlisi de fonts literàries, numismàtiques i arqueològiques, l'evolució d'aquesta població, que en poques generacions passà de ser ibera a plenament romana. Per això s'estudien diferents aspectes com ara l'evolució històrica de la ciutat fins a August, les seves funcions administratives, el seu urbanisme, etc. Cal destacar, també, l'especial esment a les fonts epigràfiques, tant iberes com romanes, que donen molta informació sobre aquest ràpid canvi social i ètnic.

J. GIMÉNEZ I BLASCO
De la vela al vapor.
La marina catalana a través d'una família de Vilassar de Mar: els Sust

Lleida: Pagès editors, 2009. 259 p., 20 €

Per mitjà de l'exemple de la família vilassarenca dels Sust, l'autor fa una panoràmica de la marina catalana, i posa una atenció especial en l'època que va de mitjan segle XIX a principis del segle XX. Mentre que les primeres generacions d'aquest llinatge es dedicaren a les professions de calafat i mestre d'aixa, aviat una branca de la família es decantà per la navegació, i es va establir així una important nissaga de marins mercants. Es repassa la trajectòria dels integrants d'aquest llinatge, alguns dels quals foren uns coneguts *indianos*, enriquits gràcies al comerç de diferents productes amb Amèrica.

M. CAPELLÀ
Dones republicanes.
Memòria de la Guerra Civil a Mallorca (1936-1939). Volum I

Palma de Mallorca: Leonard Muntaner editor, 2009. 364 p., 30 €

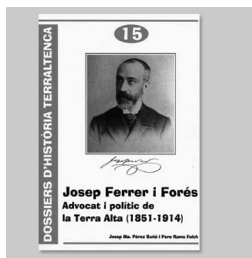
Retrat en clau femenina de la Guerra Civil espanyola a l'illa de Mallorca per mitjà del testimoni d'una cinquantena de mallorquines. En aquesta publicació de memòria oral es recullen les transcripcions d'entrevistes a dones que donen el seu punt de vista sobre aquest conflicte, i parlen de temes tan diversos com ara la vida quotidiana durant la Guerra Civil, l'arribada dels feixistes a l'illa i, sobretot, la repressió franquista, ja que algunes d'elles van ser preses a la presó de Can Sales durant el primer franquisme, de la mateixa manera que molts parents seus, alguns dels quals foren afusellats.

A. MUSET PONS
Economia, societat i cultura al Bruc i al seu entorn al començament del segle XIX

Barcelona: P. de l'Abadia de Montserrat, 2009. 121 p., 15 €

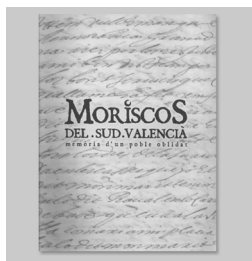
Anàlisi de la situació històrica de la població del Bruc durant els primers anys del segle XIX. Mentre que la primera part d'aquesta publicació se centra a establir un marc històric, econòmic i social d'aquest municipi de l'Anoia abans d'aquest període, i es basa sobretot en la seva activitat econòmica, la segona part es dedica a estudiar el desenvolupament de la guerra del Francès al Bruc. Hi trobem des de l'organització dels sometents i dels miquelets fins a les famoses batalles del Bruc, passant per les dures represàlies sobre la població del municipi dutes a terme per l'exèrcit francès.

**J. M. PÉREZ SUÑÉ
i P. RAMS FOLCH**
**Josep Ferrer i
Forés: advocat i
polític de la Terra
Alta (1851-1914)**

Batea: Secció
d'Arqueologia del
Patronat pro Batea,
2009. 114 p., 12 €

En aquesta biografia es mostra la trajectòria de l'advocat bateà Josep Ferrer i Forés, un dels polítics més destacats de la Terra Alta durant el segle XIX. Després d'uns anys com a funcionari del Ministeri d'Hisenda i posteriorment com a jutge, Ferrer guanyà les eleccions al Congrés dels Diputats pel districte de Gandesa l'any 1879 i, d'acord amb l'alternança de poder entre les formacions conservadores i les liberals, les tornà a guanyar per última vegada el 1884. En acabar aquesta etapa política, Ferrer continuà la carrera de funcionari, i va arribar a ser alt funcionari de la duana de l'Havana.

**Moriscos del
sud valencià:
Memòria d'un
poble oblidat**

Elx: Institut d'Estudis
Comarcals del Baix
Vinalopó; Institut
Municipal de Cultura;
Ajuntament d'Elx, 2009.
216 p., 15 €

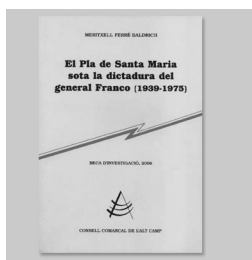
Es presenta el catàleg de l'exposició que es va poder veure l'estiu passat al Museu d'Elx, dedicada al quart centenari de l'expulsió dels moriscos. Com a introducció, en aquesta publicació trobem sengles articles de Manuel Ardit i Luis F. Bernabé Pons sobre l'expulsió dels moriscos al País Valencià i la seva posterior diàspora, per després mostrar el catàleg pròpiament dit, en el qual es mostra tant el diferent material exposat com els textos explicatius. Aquest material també es relaciona al final de l'exposició, juntament amb una bibliografia sobre el fenomen de l'expulsió dels moriscos valencians.

X. FERRÉ TRILL
**Pere Cavallé,
ciutadania
republicana**

Reus: Edicions del
Centre de Lectura de
Reus, 2009. 252, p., 25 €

La trajectòria del reusenc Pere Cavallé té dues vessants: la literària i la política. En aquesta monografia, Xavier Ferré comença amb unes notes biogràfiques del personatge per després centrar-se, en primer lloc, en la primera obra literària de Cavallé dins del grup modernista de Reus. Posteriorment, analitza la seva tasca política, en la qual destaca el seu paper en la fundació de l'organització Foment Republicà i Nacionalista. Per últim, l'autor torna a fer esment de la influència de Cavallé en la vida cultural reusenca del tombant del segle XX com a president del Centre de Lectura.

**M. FERRÉ
BALDRICH**
**El Pla de Santa
Maria sota la
dictadura del
general Franco
(1939-1975)**

Lleida: Pagès editors,
2009. 212 p., 15 €

Estudi del poble del Pla de Santa Maria en el període franquista des de diferents vessants: la política municipal durant el franquisme; l'economia local, centrada sobretot en l'agricultura, tot i haver-hi una petita indústria tèxtil; l'organització social del municipi, amb les seves entitats i associacions; la vida quotidiana dels planencs, etc. Cal destacar un apartat en el qual l'autora analitza la repressió franquista sobre els habitants d'aquesta població de l'Alt Camp, i en el qual també recull el nom i les circumstàncies de tots els planencs empresonats, exiliats i executats pel règim franquista.

Ripacurtia, 6
Benavarrí: Centre
d'Estudis Ribagorçans,
2008. 211 p., 10 €

El número 6 de la revista *Ripacurtia* té com a base principal un dossier dedicat a les relacions econòmiques entre Catalunya i Aragó, en el qual s'analitzen, entre altres temes, les condicions econòmiques a les comarques del Baix Cinca i la Llitera als segles XVIII i XIX, els intercanvis econòmics entre Lleida i Aragó i les infraestructures de comunicació i el paisatge a la Terreta. També hi ha un apartat miscel·lani, en el qual destaca un article sobre antroponímia a la Ribagorça a l'edat mitjana, i, dins de l'apartat de ressenyes, un resum d'una tesi doctoral dedicada a l'Aragó durant el regnat de Ramir I.

Consell de redacció: Victòria Almuni, Joan Busqueta, Josep Casanovas, Narcís Figueras, Antoni Gavalrà, Oriol Granados, Oscar Jané, M. Carme Jiménez, Marina Miquel, Conxita Mir, Vicent Olmos, Lourdes Plans, Joan Peytavi, Joaquim M. Puigvert, Mercè Renom, Pedro Rujula, Enric Saguer, Sebastià Serra, Carles Santacana, Gemma Tribó, Carles Vicente, Francesc Viso.

1 Agenda

- **Jornada L'expulsió dels moriscos a l'Alcoià i al Comtat**
ALCOI I MURO, PRIMERA QUINZENA DE NOVEMBRE. CENTRE ALCOIÀ D'ESTUDIS HISTÒRICS I ARQUEOLÒGICS I INSTITUT D'HISTÒRIA D'ALMOROIG
- **V jornada sobre l'estudi del món rural en l'època romana**
GIRONA, 5 I 6 DE NOVEMBRE. GRUP DE RECERCA ARQUEOLÒGICA DEL PLA DE L'ESTANY.
- **II jornada de reflexió. El paper de la societat civil en la protecció del patrimoni cultural**
BADALONA, 6 DE NOVEMBRE. CENTRE D'ESTUDIS DEL BESÒS-CANYET
- **VI espai Despuig. Estudis locals i educació**
SITGES, 7 DE NOVEMBRE. INSTITUT RAMON MUNTANER
- **Els clàssics parlen dels ibers. Activitat i visites guiades**
CERDANYOLA DEL VALLÈS, 8 DE NOVEMBRE. COL·LECTIU DE RECERQUES ARQUEOLÒGIQUES DE CERDANYOLA (CRAC).
- **Exposició «La Setmana Tràgica. Motius i fets»**
BIBLIOTECA JAUME FUSTER (PLAÇA LESSEPS, 20-22) BARCELONA, FINS AL 10 DE NOVEMBRE. TALLER D'HISTÒRIA DE GRÀCIA I BIBLIOTEQUES DE BARCELONA

- **III trobada d'entitats de recerca local i comarcal del Maresme. El patrimoni funerari al Maresme**
VILASSAR DE MAR, 14 DE NOVEMBRE. CENTRES I ENTITATS D'ESTUDIS DEL MARESME I INSTITUT RAMON MUNTANER.
- **El final de la batalla de l'Ebre. Visita guiada a la línia fortificada de la serra de la Fatarella**
LA FATARELLA. 15 DE NOVEMBRE. LO RIU. ASSOCIACIÓ PER L'ESTUDI DEL PATRIMONI ARQUEOLÒGIC I HISTÒRIC DE LES TERRES DE L'EBRE.
- **Taula rodona «La vida durant la postguerra»**
BARCELONA, 17 DE NOVEMBRE. TALLER D'HISTÒRIA DE GRÀCIA I INSTITUT RAMON MUNTANER.
- **Conferència «Francesc Ferrer i Guàrdia»**
BARCELONA, 19 DE NOVEMBRE. CENTRE D'ESTUDIS DE MONTJUÏC
- **III congrés d'història de Girona. Guerra i poder en terres de frontera [1792-1823]**
GIRONA, DEL 19 AL 21 DE NOVEMBRE. INSTITUT D'ESTUDIS GIRONINS, UNIVERSITAT DE GIRONA I AJUNTAMENT DE GIRONA
- **I jornada de recerca local, patrimoni i història marítima**
BARCELONA, 21 DE NOVEMBRE. MUSEU MARÍTIM DE BARCELONA, COORDINADORA DE CENTRES D'ESTUDIS DE PARLA CATALANA I INSTITUT RAMON MUNTANER

- **Congrés centres d'estudis, universitats i administracions**
LLEIDA, 27 I 28 DE NOVEMBRE. INSTITUT D'ESTUDIS ILLERDENCOS, COORDINADORA DE CENTRES D'ESTUDIS DE PARLA CATALANA I INSTITUT RAMON MUNTANER
- **Jornada de recerca etnològica i centres d'estudis: presentació de l'inventari del patrimoni etnològic de Catalunya**
IGUALADA, 27 DE NOVEMBRE. CENTRE DE PROMOCIÓ DE LA CULTURA POPULAR I TRADICIONAL CATALANA DEL DEPARTAMENT DE CULTURA I MITJANS DE COMUNICACIÓ DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA, CENTRE D'ESTUDIS COMARCALS D'IGUALADA I INSTITUT RAMON MUNTANER
- **Exposició «Lluita per la democràcia»**
Conferències [Josep Fontana, Andreu Mayayo]. Taules Rodones. Projeccions.
VINSEUM (PLAÇA JAUME I, 5) VILAFRANCA DEL PENEDÈS, FINS AL 30 DE NOVEMBRE. INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCOS I VINSEUM (WWW.IEPENEDESENCOS.CAT)
- **Presentació del núm. 12 de la revista *Campsentelles***
SANT FOST DE CAMPSENTELLES, 22 DE DESEMBRE. CENTRE D'ESTUDIS SANTFOSTENCOS «AMICS DE CABANYES»

2 Noticiari

S'ha iniciat la campanya de recollida d'imatges del projecte *El món agrari a les terres de parla catalana* de la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, la Fundació Món Rural i l'Institut Ramon Muntaner. Es tracta d'un projecte que pretén facilitar a la societat un coneixement històric del sector agrari des de finals del segle XIX fins a l'actualitat. Té dos objectius principals: la creació d'un banc d'imatges del món agrari que s'allotjarà al reposador Memòria Digital de Catalunya (<http://mdc.cbuc.cat>) i la realització d'una exposició a partir d'una selecció de les imatges recollides. Les persones o els col·lectius que estiguin interessats a participar en el projecte poden trobar la informació a www.ccepc@iec.cat, www.irmu.org i www.fmr.cat.

El dia 7 de novembre vinent, a Sitges, en el marc de la VI edició de l'Espai Despuig, es presentarà la publicació *Set realitats administratives: visió global de la cultura catalana des de la diversitat territorial*, cinquè títol de la col·lecció que recull les diferents taules rodones celebrades. La publicació inclou les aportacions fetes pels ponents que van intervenir en el debat: Vicent Olmos, Annabelle Brunet, Biel Mayoral i Josep Lluís Espluga. La introducció és a càrrec de Patrícia Gabancho, que va ser l'encarregada de moderar la taula. El contingut dels altres títols es poden consultar a www.raco.cat.

Entre l'octubre de 2009 i el juliol de 2010 es podrà visitar en els diferents barris de Barcelona

l'exposició «La Setmana Tràgica: motius i fets». L'exposició forma part dels actes de commemoració del centenari de la Setmana Tràgica organitzats pels Grups de Recerca Local de Barcelona amb el suport de l'Ajuntament de Barcelona, Biblioteques de Barcelona, Catalunya Ràdio, la CCEPC i l'IRM. La comissària de l'exposició ha estat la doctora Teresa Abelló, de la Universitat de Barcelona. El circuit de l'exposició anirà acompanyat d'una sèrie de conferències que tractaran diferents aspectes a l'entorn d'aquest fet històric. Per a més informació, www.irmu.org.

Patronat format per:

Amb el suport de:

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana

CCEPC
www.ccepc.org

Diputació de Girona

Diputació de Lleida

